

Leskovac (uzdržano, skoro ledeno, previše pazeći na pozu naučne uglađenosti koja se, kod njega, graniči i meša sa nadmenošću): Između redova jednoga podatka uvek se može pročitati više no što onde stvarno piše.

Leskovac (odlučno): Ja ništa ne izmišljam, zaista ništa. Samo pokušavam da, vrlo nespretno, istaknem podatak koji i bez moje intervencije živi, postoji i kazuje dovoljno.

Leskovac (jedanput se desilo da i Leskovac otvori svoju zgradu; to je jedna jedina, bojažljiva, smerna Leskovčeva »zagrada«, jedna jedina improvizacija; i to kakva – bolečiva, malograđanska, totalna kič-scena palanačke idile – g-din Kostić i njegova supruga u starosti – kakav promašaj! ogroman rad, proučavanje, oklevanje, predomišljanje za jednu jedinu stranicu »po svome«, po duši, uz kakve takve ali nespustane emocije; kada bih ja radio kao g-din Leskovac ne bih nikad ništa ni napisao; ja odmah idem u onom pravcu kuda me moja intuicija vodi; istražujem, stvaram – a to znači: i prepravljam i dopisujem – onako ka-

ko mi se učini da je najbolje, a ne zato što je stvarno tako bilo ili zato što Leskovac kaže da je bilo sasvim drugačije; možda je on, zaslepljen stvarnošću, prevideo neku genijalnu stilizaciju, neko čudesno sažimanje, nešto što bi i g-din Kostić samo poželeti mogao, što bi sigurnu i uradio samo da se dosetio tada, pre nas, pre g-dina Leskovca i mene): Bilo je ili je moglo biti baš ovako kako ovde izažem. . .

REFREN

Doktor Simonović (potreseno, ne kontrolišući suze u očima): Nemajte Kostića ocrniti! Nesrećnijeg nisam sreo u životu.

NAPOMENA

Pajić (nonšalantno, nazalno, kao preko volje): Kurziv i didaskalije su moji. . .

□ □ □

u krčmi »kod srpske krvave zastave«

milenko pajić

Neke od onih noći i onih dana koje pominje u pesmi »Moja dangu-ba« (Kamo noći, kamo dani, / prozboreni, propevani, / bratovani, drugovani.../ prouzdisani, prozaklinjani...) i na drugim mestima (kao preveseljke-netrenke-terevenke), Kostić je provodio okružen čudnim, šarenim, veselim, pijanim društvom. O jednoj tipičnoj ličnosti iz tog kruga, ostalo je sasvim malo traga: »Muša, potpuno nezanimljiv čovek. Ali, jedna žena (za Kostića vrlo važna) imala je puno razumevanja i briga za njega... Kasnije se pročulo da se Muša ubio.« Za pažljivog čitaoca, ovih nekoliko podataka, datih uzgred, ali s očitim talentom, sasvim je dovoljno da rekonstruiše ceo lik. U Muši je svezana sva ljudska tragedija. I pored svoje očite ništavnosti, on je imao i stila, emocija, pa i veštine, kada je nailazio na pažnju žena (makar se radilo i o sažaljenju). Medutim, on nikada nije zaboravljao svoju promašenost i nije gubio iz vida da će svi njegovi pokušaji otimanja iz kandži usuda, biti uzaludni. Zato je sam završio svoju dramu, onako kako je najbolje znao i umeo...

Tipično mesto gde je Kostić pronalazio svoje društvo »poniženih i uvredjenih« i gde je ta grupa »na dnu« čekala da se on pojavi, jeste krčma »Kod srpske krvave zastave« ili neka birtija vrlo slična ovoj. Pomenuta krčma, da kako, u počektu zvala se samo »Kod srpske zastave«, a onda je jedne posebne lude noći, neko dopisao KRVAVE između SRPSKE i ZASTAVE. Tako je krčma dobila ime po kome je postala čuvena. Publici koja je volela srbovanje, ova je promena naročito godila... Tu se lumpovalo, tugovalo, radovalo, pevalo, igralo od jutra do mraka, a onda cele noći, sve do zore. Ljudi su odlazili i dolazili, ali raspoloženje i atmosfera — to je bilo nepromenljivo.

Jedne noći u krčmi »Kod srpske krvave zastave« larma je bila naročito jaka. Banuo je, u neka doba, i gospodin Kostić, dobro raspoložen (čitaj: nakresan) i evo kako su se redali događaji i kako je (najverovatnije) tekao razgovor:

Kostić (zaplićući, malko, jezikom): Gle, kakvo divno društvo! Kakva otmena gospoda! Da sam vas s lučem tražio, i skupljao, i gonio, ne bih vas bolje našao!... Koliko persona ima za stolom? (broji) Trinaest! Mora da sam se zabrojao... Opet, trinaest. Neko je ovde višak. Ko je višak? Da nisam ja višak?

Množina (uglas): Nisi, gospodine Lazare!

Kostić (prilazi Đoki Čordašu): Šta to piješ, Čordaru?

Čordar (otresito): Rakiju. Šta ču drugo do rakiju?!

Kostić: Imaš li klijenata?

Čordar: Nemam. Ja sam advokat bez klijenata.

Kostić: Mene ćeš da tužiš!

Čordar: Neću.

Kostić: Hoćeš. Kaži — hoću, da svi čuju!

Čordar: Neću... Dobro, hoću, Lazare.

Kostić: Ja ću da te uvredim, sad ću da te uvredim. Onda ćeš ti da vodiš spor protiv mene...

Čordar: Neću!

Kostić: Malopre si rekao da hoćeš, svi su čuli... Ti si, Čordare, jedan običan advokat bez klijentele.

Čordar: To je tačno. Niko me neće.

Kostić: Jesli li se uvredio?

Čordar: Nisam, što bi se vredao?

Kostić: Nisi? Zašto nisi... Onda moram... da ti prospem to piće. A možda ću i da te opusjem!... Jeli li se uvredio?

Čordar: Nisam, Lazare, kako mogu na tebe da se naljutim? Toliko smo noći probdeli, lumpovi, kockali, šta nismo radili!... I sad da se naljutim, tek tako, kad tebi padne na pamet... Ne mogu.

*

Kostić (prilazi Leptiru iz Bečkereka): I ti si, pesniče, ovde?! Što ne bežiš iz ove jazbine? Gledaj samo kakve se protuve i probisveti ovde skupljaju.

Leptir: Ja ih volim. To su moji prijatelji.

Kostić: Jeli li šta pisao skoro? Kakvu himnu, odu, sonet?

Leptir: Jesam: pišem svakog dana. Juče sam napisao jednu dramu u desetercu — »Boj na Kosovu«! Recitovao sam im celu noć... Zorom, kad je kroz moju tragediju naišla Kosovka Devojka, da vidi ranjenike i da zaklopi oči izginulima, ovde su već svi bili mrtvi pijani...

Kostić: Šta kažu prijatelji? Da li im se dopala ta tvoja pesnička tvorevina?

Leptir: Kažu da ništa ne valja, kao i do sada!

Kostić: Svaka strofa — katastrofa!

Čordar: baš tako. U pravu ste, gospodine Kostiću.

Kostić: Daj da vidim tvoju »Bitku na Kosovu«, daj papire, izvorni džepove. Ti i ja, zajedno, Leptir iz Bečkereka i Lazar Kostić, napisaćemo najbolju dramu o Kosovu. Daj da vidim šta si zapisao?

Čordar: Ne mogu.

Kostić: Zašto ne možeš?

Čordar: Nisam ništa zapisao... Nikada ništa ne pišem. Vi to znate, zar ne gospodine Kostiću?... Ne znate? To je, kad se napijem, dosadujem ovim ljudima. Uveseljavam ih, ludujem. Neko časti pićem i tako... Kad se otreznim, moji stihovi nestanu. Nigde jedne rime, nigde strofe. Sve sagori u duvanskom dimu i odleti u Noć... Jedino bi Noć mogla znati moje pesme. Kad bi slepi miševi i sove, i noćni leptiri mogli da pamte i da govore, oni bi znali jesam li ja pesnik ili nisam, i šta ja znam i šta mogu... Ovako... Ja sam samo Leptir iz Bečkereka, poeta bez poezije...

Kostić: Da sam ja ikad bio na kraj srca kao ti sada, nikada ništa ne bih napisao. Digni glavu...

Leptir (trgne se, priseća se): Jedne noći... sanjao sam da sam leptir. Leteo sam izvan domašaja užarenih svetiljki i bio zadovoljan svojom sudbinom... Onda sam se probudio i shvatio da sam Leptir iz Bečkereka. Ko sam, stvarno, ja? — pitam se od onda. Jesam li leptir koji sanja da je Leptir iz Bečkereka? Ili sam Leptir iz Bečkereka koji samo zamišlja da je ništavni, noćni leptir?

Kostić: Isti san sanjao je jedan Kinez, celih trista godina pre Hrista. Od tada — više od dva milenijuma — traje rasprava o tome šta taj san znači. Postoje li u tebi, istovremeno, dva bića? Da li si doživeo pravi preobražaj jednog bića drugo?

Leptir: Pomislih da sam poludeo... Ili da mi je to od ove jeftine rakije... A onda sam shvatio da takve snove mogu da sanjaju samo pesnici...

Kostić: Da, da, treba se baviti metafizikom! Ovo je odlična vežba. Slušaj pravo objašnjenje: u tebi su se dogodile dve nestvarne promene tvog jedinstvenog bića, sve u skladu sa Opštim prirodnim zakonom po kome su sva bića u svim svojim likovima, prividima i verzijama — Jedno.

Leptir: Činilo mi se kao da je moja duša u onom leptiru iz sna, a da ja, Leptir iz Bečkereka, ležim negde pijan, ponižen i ubljuvan, kako obično biva...

Kostić: Slažem se s tobom, kolega. Treba se baviti metafizikom!

*

Kostić (dolazi do Nika, Ciganina): A ti li si onaj Ciganin bez čemana, jel tako? Ovde niko noćas nije pri sebi, niko ceo, niko kompletan...

Niko: Ja sam, gospodine Lazare, Ciganin bez čerge.

Kostić: Gde ti je čerga, crnaniče?... ti se šališ?

Niko: Ne šalim se, na žalost, gospodine. Nisam još ni pijan...

Kostić: Kako može da se izgubi pleme, poreklo?! To bi značilo da si izgubio ceo svet, a toliki gubitak niko ne može da napravi, da podnese...

Niko: Ime mi je Niko i to sve govori. Onaj ko me je krstio najbolje je znao ko sam i šta će biti sa mnom. Zove se Niko i jesam niko! Ime mi je Niko, a prezime Ništa. Niko. Ništa iz Nedodina, eto ko sam ja, gospodine Lazare!

Kostić: Nisam sreo nesrećnijeg čoveka od tebe. Moraću da te opevam; evo, sad ću, odmah... Gazda, daj nam još jedan litar i pero i hartiju!

Niko: Izgubio sam čergu, to je cela istina. Oni su pošli da skupljaju perje po Bačkoj, a ja sedim ovde i čekam da me nađu... A oni, namerano, neće da produ ovuda, pored ovog salaša...

Kostić: Još nisam sreo srećne Cigane...

Niko: Svake večeri sebi obećavam da ću ujutru krenuti da ih tražim. Svako jutro dočekujem, trešten pijan, u nekom jarku kraj puta ili u slami na nečijem tavanu...

Kostić: Slušaj, ja ću da naručim fijaker i idemo, nas dvojica, da tražimo tvoju čergu. Hoćeš li?

Niko: Ne vredi da ih tražim, gospodine Lazare. Kud god da pođem — oni su na suprotnoj strani. Ako se pomaknem odavde — oni će doći. Ne znate vi, gospodine, kako je strašno kad Ciganin izgubi Čergu! Tu leka nema...

*

Kostić (podigne pogled, prepoznaje knjaza Vladimira Lamanskog): Knez Lamanski?! Nije moguće?! Zar i ti ovde?!

Lamanski: Da, da, to sam ja. Nije avet, nije utvara...

Kostić: Koji te vetar ovde donese? Kako si?

Lamanski: Harašo, harašo... Vihor, bura života, veliki (pokazuje rukama) talas me zahvatio i izbacio (pokazuje nogama) na obalu, ovde, među ove dobre, bedne, nesrećne ljude... I vino, brate, crno, manastirsko, sveto vino Fruške Gore...

Kostić: Da, da, sećam se! Iz Krušedola stigli smo, zajedno, u Hopovo. Ja sam ti bio vodič. Molili smo se Bogu u hramu svetoga Nikole. Tu smo zanoćili...

Lamanski: Te noći sanjao sam strašan san. Crni kaluder izveo me napolje i pozvao da ga sledim kroz šumu. Mislio sam da si ti, da se šališ sa mnom. Zvao sam te kroz noć da se cela šuma tresla: Lazare, Lazare! A kaluder se grohotom smejao. Kad se okrenuo, video sam da to nije živ čovek, nego kostur, smrt sa kosom sakrivenom pod mantijom. Iz strašnog pijanstva, za samo tren prešao sam u trezno stanje, ali obuze me ta-

Neke od onih noći i onih dana koje pominje u pesmi »Moja danguba« (Kamo noći, kamo dani, (prozboreni, propevani), bratovani, drugovani...) prouzdisani, prozaklinjani...) i na drugim mestima (kao preveseljke-netrenke-terevenke), Kostić je provodio okružen čudnim, šarenim, veselim, pijanim društvom.

Tipično mesto gde je Kostić pronalazio svoje društvo »poniženih i uvređenih« i gde je ta grupa »na dnu« čekala da se on pojavi, jeste krčma »Kod srpske krvave zastave« ili neka birtija

vrlo slična ovoj. Pomenuta krčma, da kako, u početku zvala se samo »Kod srpske zastave«, a onda je, jedne posebno lude noći, neko rukom dopisao KRVAVE između SRPSKE i ZASTAVE. Tako je krčma dobila ime po kome je postala čuvena. Publici koja je volela srbovanje, ova je promena naročito godila... Tu se lumpovalo, tugovalo, radovalo, pevalo, igralo od jutra do mraka, a onda cele noći, sve do zore. Ljudi su odlazili i dolazili, ali raspoloženje i atmosfera — to je bilo nepromenljivo.

kav strah, kajanje, muka da više nisam znao za sebe. Potrčao sam nazad, grane su me šibale po licu i... zalutao sam brate, izgubio sam se u planini...

Kostić: U Šišatovcu tvrdio si da si knjaz, u Hopovu bio vojvoda ili grof... Koja te titula noćas krasi?

Lamanski (odmahuje rukom): Nisam ja nikakav knjaz... Ni grof, ni vojvoda... Možda sam knez bez kneževine, tako nešto. Ili vojvoda bez vojvodstva, eto...

Kostić: Tražio sam te u Ravanici vrdničkoj. Nije te bilo. Odatle odem u Jazak, pa u Grgeteg. Nigde te nije bilo. Zar se nismo dogovorili da obidemo sve fruškogorske manastire?... Svuda sam se raspitivao. Nigde čoveka. Nigde knjaza Lamanskog. Nestade čovek kao da ga nikad nije ni bilo!?

Lamanski: Osvestio sam se u Karlovcima. Prepoznao Patrajaršiju i poljubio joj prag. Već sam mislio da sam na onom svetlu, kad ugledam krčmu »Kod srpskog krvavog barjaka« u kojoj smo pili vino i rakiju. Obradujem se mnogo, uđem unutra...

Kostić (obraća se društvu koje sluša njihov razgovor): Ja ga poveo da mu pokažem naše manastire, Blagoveštenje u Krušedolu, sveti Nikola u Hopovu, a on — vina daj, krvi Hristove! Davaj, davaj!... U Vrdniku hteo sam da mu objasnim da u Srbiji postoji još jedna, Ravanica starija, odakle su kaluderi preneli život kneza Lazara 1690. godine... A on: davaj svete krvi, davaj vina...

Lamanski: Nije baš tako bilo. Pokaivao si mi i vina manastirska kao prave svetinje, kao napitke vredne svakog poštovanja... Zajedno smo se krstili i potezali iz drevnih, srebrnih pehara. Zar nije bilo tako? Delili smo, bratski, svaki bokal, svaku čašu. Ne bih mogao da presudim ko je bio žedniji od nas dvojice — ti ili ja?

Kostić: Hteo sam da ga odvedem u Jazak, da mu ispričam sve o staroj srpskoj slavi, o Nemanjićima, da su u Jazak 1705. godine, iz Nerodimlja, prenete kosti cara Uroša, hteo sam...

Lamanski: Od one hopovske noći živim u strahu... Ne mogu da dokučim kuda me je poveo onaj kaluder, je li to bila moja smrt?... Izgubio sam se u onoj stravičnoj noći i još se nisam našao. Izgubio sam svoje bogatstvo, sve titule, a onda sam izgubio i samoga sebe...

Kostić (zagrlj Lamanskog): Slušaj, prijatelju, šta ću ti reći. Mi ćemo, blago meni, zajedno odavde u Krušedol, pa u Šišatovac, pa u Hopovo.

Lamanski: Ne tamo! Lazare, nemoj molim te! Tamo ni mrtav!

Kostić (strogo, tobož ljutito): Čuti, čuti veleuvaženi grofe, i slušaj šta ti govorim... Iz Hopova krećemo u Vrdnik, iz Vrdnika u Jazak, iz Jazaka u Grgeteg... Trebaće nam jedno mesec i po dana da da sve te svetinje obidemo, da se svuda pomolimo Bogu i da izrazimo poštovanje sveštenstvu koje će nas dočekivati i ispraćati, i da se poklonimo svetinjama, svetim moštima i carskim grobovima...

Lamanski (prekida Kostića, tapše ga po ramenu, vuče za rukav): Da li je to sve? Jesi li šta zaboravio?

Kostić (čuđi se, pretvara se da ne može da se seti): Šta bih zaboravio?... Tamo ću te ja lečiti? Čitaću ti molitve, možda i po neku moju pesmu, ukoliko bude kakve lepe prilike... Šta je bilo?

Lamanski (prevrće očima, snebiva se, obiljuje usne):

Zaboravio si, gospodine Kostiću, najvažnije — medicinu, lek!

Kostić (kao, seti se, iznenada, lupi se i po čelu): Pričestićemo se najboljim fruškogorskim vinima. Ko ih nije probao, taj nije ni ozdravio! Dodeš zdrav, odeš pijan...

Lamanski: Tako može, harašo, harašo! To je nešto drugo. Ispuniće mi se velika želja da obidem čuvene srpske manastire u Fruškoj Gori...

Kostić: I čuvene, još čuvenije fruškogorske vinograde... Sutra, zorom krećemo! Ne treba oklevati, treba poći što pre.

*

Kostić (prilazi čoveku koji se zove Muša, namršti se): Živ si? Neko mi je pričao da si... Poginuo...

Muša (smušeno, resignirano): Da, živ sam, na žalost.

Kostić (obraća se društvu): Šta li žene nalaze na njemu?! Savršeno nezanimljiv tip. Odvratno ružan... Ali, one imaju puno uslužnosti i brige za njega. Čime on to zaslužuje? Ne mogu da razumem... (Muši) Šta je bilo poslednji put: vlažan barut?

Muša: Kada sam rešio da se ubijem, nije mi ni na kraj pameti bilo da može postojati neuspešni samoubica. Sekao sam vene, pronašli su me polumrtvog. Vešao sam se na zabačenim i pustim mestima — uvek bi neko naišao i skinuo me pre nego što sam se rastavio s dušom. Pucao sam u sebe ni sam ne znam koliko puta : ni jedna rana nije bila smrtonosna. Vidi... (raspasuje košulji, pokazuje strašne ožiljke) Skakao sam u Dunav, u Tisu, u Tamiš — voda bi me izbacila na obalu pre nego što bih se udavio, a Bog mi je svedok da ne umem da plivam. Trovao sam se arsenom, živom, metil-alkoholom, strihninom, sonom kiselinom — ništa nije vredelo, uvek bi me neko čudo spaslo...

Kostić: A šta je, Boga ti, po sredi, šta je pričina: nesrećna ljubav?

Muša: Pravo da ti kažem, ni sam više ne znam i nije mi važno. Nestalo razmišljanje koji je najsigurniji način samoubistva... Da, da, pronašao sam! Samo da iskapim ovu čašu i polazim...

Kostić: Čekaj, more! Ne žuri, možda ćeš opet u nečemu pogrešiti?

Muša: Pa, da, neće valjati! Ne, ne valja ni to! Gazda, napuni ovaj bokal! Šta čekaš?!

*

Kostić: Kakvi divni ljudi! Biti s njima u društvu to je, to je... Nikada se nije dogodilo da se svi okupe na jednom mestu... Advokat bez klijena-

ta, poeta bez poezija, Ciganin bez čerge, knez bez kneževine, besmrtni samoubica, sveštenik bez boga i pastve, koljušar bez konja, šumar u pustari u kojoj nema ni jednog jedinog stabla, a kamo li šume... Pa, onda: političar bez stranke i ubedenja, sluga bez gospodara, bogataš bez imovine, bez firme, novca i ugleda (pokazuje ih sve redom)... A ko sti ti, čoveče? Ko je ovaj čutljivi gost?

Cordar: Čitao sam njegove papire. Tamo piše: GAVRA N. (očevio ime Nestor) GAVRAN, geometar iz Pečuja. Ispada da mu je i ime i prezime Gavran. Dvostruki gavran, to nekako...

Gavran (podize glavu sa stola, gleda okolo iznenađeno, kao da se budi):...

Niko: Video sam ga dole u ritu sa tim njegovim spravama i letvama. Virio je i nišanio kroz durbin, pa onda zapisivao nešto na velikim svcima papira.

Leptir: Kao da sam ga sreo u Bečkereku, ali nisam siguran...

Muša: Šta si radio u onoj baruštini? Nisi valjda premerav močvaru?

Gavran: Nikad više...

Kostić: Eto, čusmo mu glas. Dobro veče, gospodine Gavran!

Lamanski: Video sam ga kad je stigao ovamo. Bio je sav mokar i blatnjav, izudaran i krvav. Ništa nije nosio sa sobom, a jedino što smo čuli od njega, to je...

Gavran (u jednom dahu, iz dubine duše): Nikad više.

Leptir: Meni se čini da on sa te dve reči kaže mnogo više nego svi mi koji razgovaramo i meljemo cele noći. Osećam da on u sebi nosi veliki bol i nesreću, a da ne može nama, neznancima i protivumama, da priča o svemu što je preživio i propatio, nego samo kaže...

Gavran: Nikad više!

Leptir... Što znači mnogo više nego što mogu da ponesu sebi te dve kratke, krhke i jednostavne reči. Taj čovek je naš sapatnik. Našao se u pravom društvu promašenih ljudi. Ako je pokušao da premeri i da nacrtarit, onda je on moj brat. Brate, Gavrane, podizem ovu čašu i ispijam je u tvoje zdravlje! Živ mi i zdrav bio...

Gavran: Nikad više!

Kostić: Gospodine, Gavriolo, ustanite, molim vas, da vas bolje vidimo, da se upoznamo... Ukoliko se već negde, ranije nismo sreli?

Muša: Kakav crni ogrtač — meni liči na krila kakve noćne nemani... Pa, taj ptičiji profil i sitne, prodorne, crne, blistave, male oči... Podseća me na neku pticu...

Kostić: Kao da vam je ponoć utočište, gospodine? Kao da ste ova- mo stigli pravo iz Hada?

Gavran: Nikad više...

Muša: Sve nade me ostaviše, svi druzi se razbežaše...

Gavran... Nikad više.

Kostić: U pravu ste. Prisetimo se one stare pesme koja bi mogla biti naša himna, koji je ispevao nesrećnik, veoma sličan nama... Kako ono beše?

Niko: Napregnuh svog duha silu, da razaznam, u bunilu, šta ta ptica, dok se njiše... Šta ta crna i pogubna, stara ptica dok se njiše, misli, grakuć...

Gavran: Nikad više!

Leptir: Ptico, tvoje oči plamne, dno mog srca potpalishe!

Gavran (odmahuje rukom, šapuče jedva čujno) Nikad više...

Cordar (krsti se, izmiče): Zli proroče, okrutniče! Ptico ili zloslutniče! Kušatelj il Nečastivi, iz olujne, tamne kiše tebe šalje! Iz dalekih, pustih strana pristiže do jeznog stana! Reci istinu, što tiše...

Gavran (samo se po otvaranju usta i micanju usnama može zaključiti šta govori): Nikad više...

Kostić: Ptico, proroče, šta si da si! Kunem te Nebom i Bogom! Dal ću dušu ja ledenu, u dalekom tom Edenu, svit uz ženu posvećenu što Lenora je krstiše?

Gavran: NIKAD VIŠE!

Kostić (iskolačenih, ludih očiju, sav izbezumljen, obliven znojem): Čekaj, stani!... Možda nisi dobro čuo? Ovo što te pitam vrlo je važno. To je, za mene, pitanje života ili smrti, pa i više od toga... Slušaj pažljivo!...

Gavran (dohvata bokal, čeka):...

Kostić: Hoću li biti ja u Raju sa ženom koja se zove Lenora?

Gavran (Kostiću u oči, groznim glasom): NIKAD, NIKAD, NIKAD VIŠE! (ispija, vino se prosipa, neprijatna tišina, svi su se ukocili na mestima i u pozama u kojima ih je zatekao Gavranov krik).

Kostić (obraća se Gavranu, grubo): Vadi kljun iz moga srca! (onda saginje glavu, hoda okolo kao izgubljen i govori, glasno, ne hajuci da li ga ko sluša) A ko sam pa ja? Kad bih samo znao ko sam?... (sasvim tiho, pa sve glasnije) Novinar bez svojih novina. I gore od toga: moje su novine bile cenzurisane, pisao sam samo kako drugi hoće, ulagivao se, pužio... Poslanik bez mandata... Patriota bez otadžbine!... Putnik bez cilja. Bekrija čija se žed ničim ne da utažiti! Beskućnik, ništarija... Profesor prava bez studenata. Znalac jezika na kojima nikada nisam pisao, niti imao sagovornika... Pisac drama koje niko neće da igra. Sačinilac bezvrednih, bleđih stihotvorenija, koga niko nikada nije ozbiljno shvatio... Ko sam ja? Popularni tvoritelj pesmica u ženskim spomenarima i traženici i omiljeni sastavljač epitafa. Ovde leži nesrećnik taj i taj, voleo je svoju majku i zemlju... Ko sam ja da budem srećan? Ko sam ja da tražim, da zahtevam da budem srećan? Ko sam ja da tražim, da budem voljen? Ja, izlapeli, žedni starac, koga poštuju i prihvataju nesrećni i propalice sa dna Noći... Da se nadam, da pitam za Lenoru, da je sanjam, to ne može biti!...

Gavran (utešno, sapatnički): Nikad više...

Kostić: Znam, jedanaesta carinarnica! Neću je proći, znam. Oholost, gordost, taština. Jedanaesta trošarinska stanica. To je kraj. Dogodiće se baš ono od čega sam se plašio i zbog čega sam oduvek strepeo. Odatle, znači, propadam ravno u Pakao... I nikada više neću sresti Lenoru?

Gavran (širi ruke, obara pogled):

Kostić: Ko sam ja da se nadam?! Uvek trinaesti za stolom... (naglo odlazi, svi se okreću za njim, tajac)

(Zavesa, Hvušššš!)

Napomena: Ovde sam koristio odlomke iz pesme "Gavran" Edgara Alana Poa, u prevodu i prepevu Stanislava Vinavera i Kolje Mičevića. Pisac.

desilo mi se da i u izgnanstvu budem izgnan

razgovor s dimitru cепенjagom

Ko je Dimitru Cепенjag?

Čovek koga je rumunska stvarnost naučila da sumnja, i kao takva podarila jednog Siorana, njegovog dobrog prijatelja. Često je bio izložen Karpatskim vetrovima, a sada, kada se njegova zemlja prepušta stihiji, on se smeška. Možda je to vlaška katarza, poslednji čin grčke tragedije. Grčka nikada nije bila daleko od Rumunije.

Roden je 1937, u Bukureštu. Studirao je prava i književnost. Debitovao je u književnom časopisu *Gazeta literara* 1964. Potom je urednik ugledne izdavačke kuće Kartea romaneaska, kada je direktor poznati pisac Marin Preda. Objavio je tri knjige u Rumuniji: *Vežbe* (1966), *Hladnoća* (1967), *Čekanje* (1972). Pokretač je oniričkog pokreta u rumunjskoj prozi. U Francuskoj, gde sada živi, objavio je šest romana. Jedan od njegovih romana, *Uzaludna fuga smrti*, izlazi uskoro i na srpskom. Biće to prva Cепенjagova knjiga u Jugoslaviji. Dodajmo još nekoliko podataka o Dimitriu Cепенjagu: između 75. i 80. godine glavni je urednik pariskog časopisa *Cahieres de l'Est*. Bavi se profesionalno šahom; učestvuje na više međunarodnih šahovskih turnira između 77. i 86. godine. Pre dve godine za dlaku mu je izmakla čuvena francuska nagrada *Medicis* koja se dodeljuje za najbolji roman koji je na francuskom napisao jedan stranac.

Zašto ste otišli iz Rumunije?

— Nisam napustio Rumuniju. Bio sam prisiljen da 1975. ostanem u Parizu, jer mi je oduzeto rumunjsko državljanstvo. Predsednikovim dekretom! Mogao bih da se hvalim da mi je oduzeto državljanstvo baš zato što nisam odlučio da kao drugi tražim politički azil. Između 68. i 75. četiri puta sam putovao u Pariz, gde sam produžio boravak koliko god sam mogao.

LES RECHERCHES DE TSEPENEAG

* ARPIEGES, de Dimitru Tsepeneag, traduit du roumain par Alain Parisot, Flammarion, 384 p., 29 F.

NOUS les savons : c'est notamment à propos du récit que le roman moderne se distingue du roman traditionnel. Celui-ci s'y soumet, celui-là le met en cause. L'une des principales procédures de cette contestation est l'usage toujours plus résolu du principe de similitude : c'est par ses variantes que le récit est avarié. Territoire très vaste, déjà, et dans lequel on peut déterminer trois régions. Les variantes rousselliennes, où le récit doit admettre, ainsi que Roussel l'a fait dans ses *Textes-Genèse*, des événements liés entre eux par la similitude des mots qui les présentent. Les variantes natriniennes, où le récit doit in-

l'employé un contôleur, etc. La scène peut servir aussi de réservoir : il suffit alors de faire jouer d'autres combinaisons. Les éléments restent cette fois les mêmes mais la situation est différente : tel voyageur assiste à l'égorgement d'un porc par un homme à casquette de chauffeur, etc. Ainsi, avec un matériel minimal dont on tire le travail maximal, d'innombrables scènes se multiplient, à l'infini.

La prévision

Le problème est alors de les mettre en relation. Proposant certains raffinements avec une virtuosité parfaite, Tsepeneag utilise les deux règles d'enchaînement désormais éprouvées. Règle de la

Počeo sam već da objavljujem svoje knjige prevedene na francuski, a 1975. pokrenuo sam tromesečni časopis *Cahieres de l'Est*, gde sam objavljivao priloge iz istočnih zemalja. Zaokružio sam dvadeset brojeva. Treba reći da je u tom periodu Čaušesku bio veoma okupiran svojom slavom na Zapadu. Hteo je da se predstavi kao liberal i nezavisan. Shvatio sam da pisac pobunjenik, ako se ne plaši, ima šansu. No, velika većina njih je bila uplašena. Znate, kao u bajkama: Car odlazi na most u lavljoj koži i pokušava da uplaši sina koji odlazi u beli svet. Ja se nisam uplašio lavlje kože Sekuritatiee i prešao sam most: u oba pravca, koliko god puta sam mogao. Bilo je to preveliko izazivanje!... Platilo sam ga. Jedina stvar kojom nisam kalkulirao, kao šahovski igrač, bila je da protivnik obori tablu sa figurama. To se ipak dogodilo kada mi predsednikovim dekretom oduzeto državljanstvo. Igra je bila završena! Počelo je izgnanstvo... Medutim, nekoliko godina kasnije riziči su postali preopasni i ne znam da li bih se usudio da ih tako izazivam.

U Vašim delima su godinama lupom tražili i ono čega nema

— Od 1966. do 1975. doživio sam dvostruko osporavanje: estetsko-ideološko mojih tekstova, kao i osporavanje oniričkog pokreta. Nisam hteo da se bavim politikom u svojim tekstovima jer su u njima i lupom tražili ko zna